

Рибалко С.В.

УДК 634.8.047

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Динамічність розвитку сільськогосподарського сектора економіки значною мірою визначається природнім потенціалом територій і, в першу чергу, земельними ресурсами. Досліджуючи земельні ресурси АПК крізь призму їх походження, слід зазначити, що вони мають природний початок, підпорядковані певним законам розвитку й існують незалежно від волі людей. Саме тому в основу дослідження земельних ресурсів та складових, що органічно їх доповнюють у сільському господарстві, має бути покладено осмислення їх ролі та призначення не лише для потреб суб'єктів господарювання, а й суспільства в цілому.

Стан вивчення проблеми. Не завжди суб'єкти господарювання в сільському господарстві усвідомлюють обмеженість земельних ресурсів, потребу їх цільового використання і, що найважливіше, об'єктивну необхідність дотримання законів їх відтворення. Актуальність відтворення земельних ресурсів полягає також у тому, що більшість існуючих нині теоретичних, методологічних та прикладних досліджень відтворення земельних ресурсів недостатньо враховують зобов'язання суб'єктів господарювання щодо їх збереження та раціонального використання.

До числа тих, хто займався дослідженням наукової проблеми ефективного використання земельних ресурсів, формування земельного капіталу можна віднести наступних авторів: П.Ф. Веденічева, П.М. Першина, В.Ф. Сайка, А.С. Скородумова, А.М. Третьяка, Л.Я. Новаковського, А.Я. Сохничя, Д.С. Добряка, В.П. Мартянова, В.Й. Шияна, А.Є. Несмашну, Д.І. Бабміндру, С.Н. Волкова, В.В. Горлачука, О.П. Канаш та ін.

На даний час в Україні проблеми пов'язані з формуванням земельного капіталу і проблем капіталізації земельних ресурсів залишаються ще недостатньо обґрунтованими і вимагають подальшого вивчення.

Завдання і методика досліджень. Мета досліджень полягає у визначенні напрямів формування та функціонування земельного капіталу та обґрунтування проблем капіталізації земельних ресурсів та шляхів до їх вирішення. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення економічних процесів; монографічний; законодавчі, нормативно-правові акти з питань державної підтримки агропромислового виробництва.

Результати досліджень. Земельні ресурси в сільському господарстві поєднують у собі такі особливості, як територіальний базис для розміщення продуктивних сил, властивість природного ресурсу й основного засобу виробництва. Рівень їх відтворення визначається характером впливу на них суб'єктів господарювання. Мотивацією їх дослідження в аграрному секторі економіки часто виступає рівень розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. Характер розвитку цих відносин спричинив появу різних, інколи навіть суперечливих теорій, концепцій, поглядів, гіпотез тощо.

Найважливішою особливістю аграрних відносин є те, що в сільському господарстві основним засобом виробництва є земля. Вона перша й основна умова будь-якого виробництва, але в сільському господарстві вона ще й головний засіб виробництва, елемент продуктивних сил. Тому в цій сфері результати виробництва значною мірою визначаються якістю земельних ділянок, їхньою родючістю, місцезнаходженням щодо ринків збуту, баз постачання потрібної техніки, мінеральних добрив тощо.

Особливість аграрних відносин зумовлена й тим, що земля є предметом праці й одночасно засобом виробництва.

Основний фонд орних земель України формують чорноземи (62%) та сірі лісові ґрунти (11%); серед решти переважають ґрунти з низькою родючістю (лугово-болотні, болотні, буроземи й інші), рис. 1, 2.

Рис. 1. Структура земельних ресурсів України, %

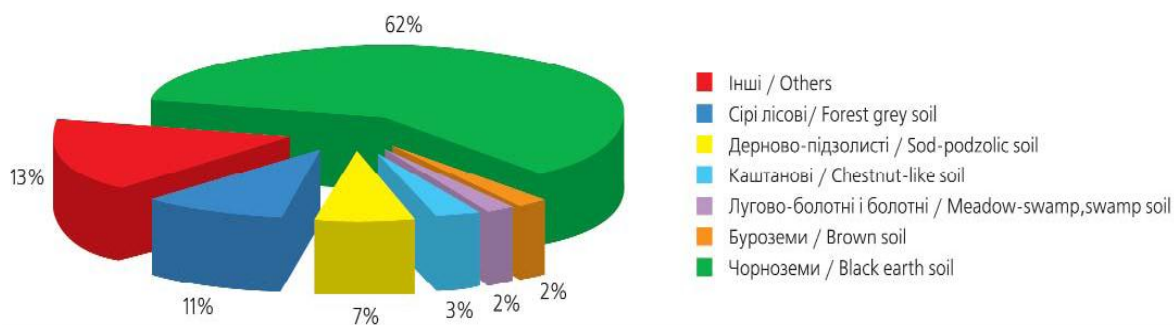

Рис. 2. Структура ґрунтів за типами, %

Земельні ресурси України характеризуються високими біопродуктивними властивостями. За допомогою досліджень ґрунтового шару встановлено, що середній вміст гумусу в ріллі становив 3,2 % (124,8 т на 1 га) (рис. 3). За оцінками вчених, при оптимальній структурі землекористування, відповідному рівні землеробства держава здатна прогодувати 300-- 320 млн осіб.

Площа сільськогосподарських угідь України становить 22% площі цих угідь у 27 країнах членах Європейського Союзу. З розрахунку на одного жителя України припадає 0,8 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,67 га ріллі, тоді як у середньому по країнах ЄС ці показники становлять відповідно 0,38 та 0,22 га.

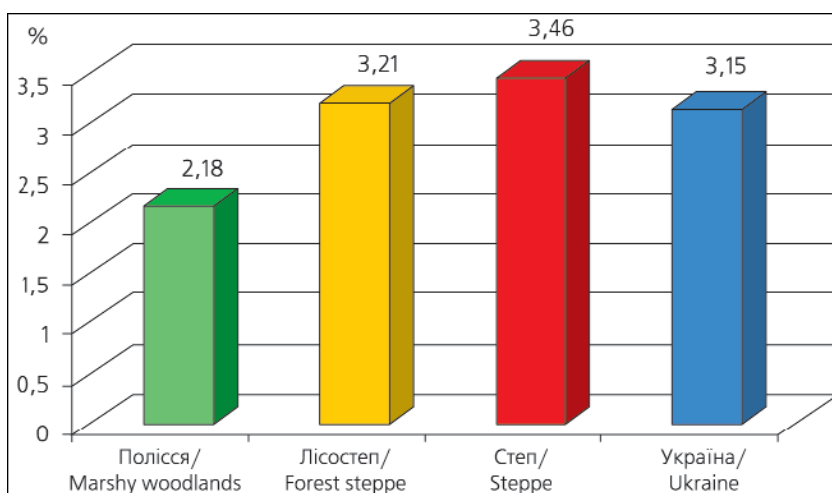

Рис. 3. Вміст гумусу за даними останнього туру агрохімічного обстеження, %

Частка ріллі у загальносвітових обсягах становить 2,3% (рис. 4).

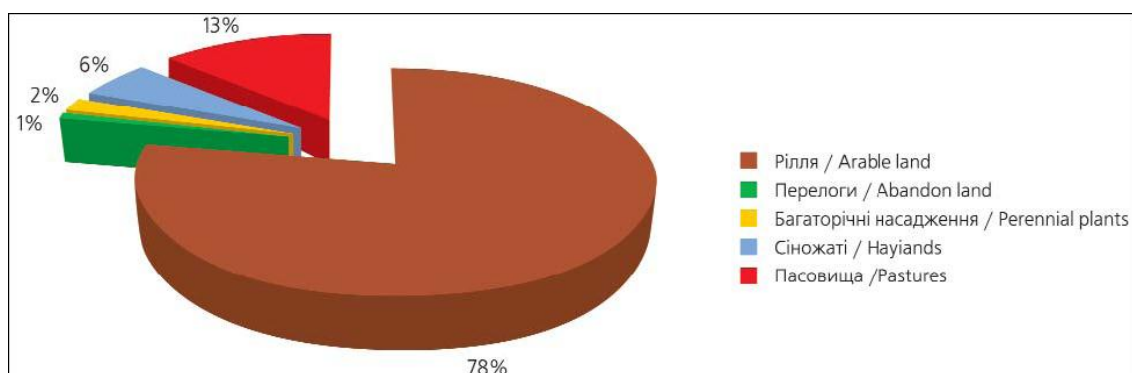

Рис. 4. Структура сільськогосподарських угідь, %

У процесі земельної реформи у приватну власність передано 72,4% сільськогосподарських угідь, у т.ч. 80,9% ріллі для використання за цільовим

призначенням сільськогосподарського виробництва. Право на земельну частку (пай) набули 6,9 млн. чол., з яких 6,7 млн. (98,2%) станом на 01.01.2010 р. Отримали державні акти на право власності на земельну ділянку (табл. 1).

Таблиця 1. Структура сільськогосподарських угідь за категоріями землекористувачів України

Види угідь	1990р.		2001р.		2006р.		2009р.	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Сільськогосподарські підприємства								
Всього	38705	100,0	28414,3	100,0	21199,1	100,0	16860,3	100,0
У т. ч.: рілля	31245,1	80,7	24361,0	85,7	19354,2	91,3	15602,8	92,6
багаторічні насадження	667,3	1,7	385,1	1,3	243,4	1,1	182,4	1,1
сіножаті	2028,1	5,2	1128,4	4,0	541,1	2,6	389,5	2,3
пасовища	4760,8	12,3	2265,3	8,0	1013,4	4,8	352,7	3,9
перелоги	4,1	0,0	274,5	1,0	47,0	0,2	22,9	0,1
Фермерські господарства								
Всього	-	-	2753,7	100,0	3738,7	100,0	4014,1	100,0
У т. ч.: рілля	-	-	2522,7	91,6	3524,9	94,3	3819,0	95,1
багаторічні насадження	-	-	9,6	0,35	14,3	0,4	15,0	0,4
сіножаті	-	-	54,8	2,0	57,3	1,5	53,5	1,3
пасовища	-	-	157,0	5,7	139,1	3,7	124,4	3,1
перелоги	-	-	9,6	0,35	3,1	0,1	2,2	0,1
Особисті селянські господарства та інші категорії господарств населення								
Всього	2669,0	100,0	9736,0	100,0	15602,4	100,0	15609,4	100,0
У т. ч.: рілля	2162,0	81,0	6998,4	71,9	11447,5	73,4	11508,5	73,3
багаторічні насадження	375,0	14,1	476,3	4,9	561,2	3,6	595,0	3,8
сіножаті	132,0	4,9	736,9	7,5	1160,2	7,4	1174,4	7,5
пасовища	-	-	1448,0	14,9	2208,9	14,2	2237,2	14,3
перелоги	-	-	76,4	0,8	224,6	1,4	175,3	1,1

У сільськогосподарських підприємствах розораність угідь вища, ніж в особистих селянських господарствах. Водночас в останніх значна частка земель зайнята пасовищами та сіножатями.

Складовою аграрних відносин є рентні відносини. Тому на сучасному етапі аграрних перетворень основним завданням державної політики є подолання деяких негативних процесів в аграрному секторі економіки і підвищення ефективності функціонування усіх суб'єктів господарювання на основі суттєвого поліпшення їх наукового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення.

Висновок. Дослідження динаміки розвитку та механізму здійснення сучасної земельної реформи свідчать, що приватизація і паювання земель, реструктуризація існуючих сільськогосподарських підприємств, як правило, здійснювалися без врахувань науковообґрунтованих економіко-екологічних факторів впливу на ефективність землеволодіння і землекористування у державі. Тому розроблено методику підвищення ефективності використання угідь шляхом тимчасового чи постійного вилучення (консервації) земельних ділянок з господарського обігу або зміни напрямку їх спеціалізації на приватизованих і розпайованих земельних ділянках шляхом підвищення економічного інтересу власників. Одним із заходів, направлених на здійснення, коригування та авторський нагляд за проведенням земельної реформи, а також прогнозування використання і охорону земельних ресурсів є землеустрій, який забезпечує збалансованість, кількісну та якісну пропорційність основних факторів виробництва – землі, праці та капіталу. Сьогодні ще недостатньо обґрунтованими є математичні моделі еколого-економічного регулювання в системі комплексного підходу щодо раціонального використання і охорони земельних ресурсів. Такі моделі необхідні для проведення державних і регіональних програм здійснення земельної реформи, а також для розробки економічних заходів урегулювання відносин між землекористувачами і державою.

Джерела та література

1. Масленнікова В.В. Вплив деградованих і малопродуктивних земель на ефективність використання ріллі сільськогосподарських підприємств Харківської області / Масленнікова В.В. // Вісн. ХНАУ (Сер. „Економіка АПК і природокористування”). – 2005. – №3. – С.310-314.
2. Гопцій О.Б. Підвищення економічної ефективності і екологічної безпеки сільськогосподарського виробництва у контексті розвитку земельних відносин / Гопцій О.Б.// Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2005. – Вип. 209. – С.419-424. – Т.ІІ.